

րունակելու և թատրոնը պահելու համար կազմվել է մի ընկերակցություն ուսուցիչական համար և օրհնատրի մէջ Այդ ընկերակցությունը իր կողմից թատրոնը վարձով է տալիս ցանկացողներին: Ասում են որ պ. Պալմ մի քանի ամսվայ ուսուցիչ պարտ էր մնացել օրհնատրին, դերասաններին, թատրոնի մէջ ծառայողներին, բանաւորներին, մեքենագետներին, գաղով լուսաւորողին, վերջապէս ամենքին: Այժմ, ինչպէս մեզ պատմում են, օրհնատրը և ուսուցիչականները, որոնք յանձն առան թատրոնը պահելու, նրա թանկան մեծ ձեւաներ կրած լինելով, պահանջում են, ի հարկէ, որ և հայ թատրոնական խումբը, որ խաղում է նոյն թատրոնում շարքի երկու անգամ, նոյնպէս բաժանուր ընդհանուր ձեւաները և իւրաքանչիւր ներկայացման համար նորից վճարի թատրոնի և օրհնատրի վարձը, չը նայելով որ հայ թատրոնական կոմիտէտը արդէն կանխիկ վճարած էր Պալմին ամբողջ սեզոնի համար բաւական մեծ գումար:

Մեզ պատմում են որ պ. Ստեփան Սաֆրազեանց կազմել է թիֆլիսում հայ թատրոնական խումբի մի խումբ և նկատմանը 10-ին ուղարկել է դէպի գաւառական քաղաքները, կովկասի այլ և այլ հայաբնակ քաղաքներում հայերէն ներկայացումներ տալու համար:

Բանի մի օր է եղանակը թիֆլիսում սկսում է փոխվել և դառնում է կատարելապէս աշխատանքային:

Ի՞նչու Ա. Ն. Բ. մեզ գրում են որ հոկտեմբերի 10-ին գանձակցի հարուստ Նարայան եղբայրներից կառուցվող շինութեան մաս, արքունի ճանապարհից ոչ ձեռու, սարի ստորոտում, նոյն իսկ շինութեան ներքին համար սարի բաժինը կտրուի ժամանակ յանկարծ առաջին քառասունը փուլ է գալիս և երեք հարի մշակները տակն են մնում: Երկուսին հաղիւ պատում են, իսկ երրորդի միայն դիակն են հանում փլված քարերի տակից:

Ռուս «Триг. Объявления» լրագիրը լսել է որ առաջիկայ ձմեռվայ համար գալիս է թիֆլիս ուսուցիչային մի խումբ պ. Պալմովսկու և օրհնատր Պալմովսկու մասնակցութեամբ:

չը կար, երբ ամենայն միջոցներ բաց են եղել Մերգոնովի առաջ բուր նախաձեռնան հանրատարարելու: Մի խօսքով նա է եղել միակ տեղ և թագաւոր բոլոր հանրերի, նոյնպէս նա է շինել առաջին ֆոտոգրաֆորմարանը Բագուի ամենալաւ տեղում: Բայց նայեցէք այժմ, թէ մինչև օրս նա ինչ է առաջացրել, այսինքն որքան յառաջդիմութիւն է արել նախաձեռն արդիւնաւորութեան մէջ: Հաւատարացրէք նրան Նորելի նետ, որը առ նուազն քսան տարի նրանից յետոյ է սկսել պարագի նախաձեռնութիւն կը գտնէք:

Տեսէք վերջինը ինչ հակայական քայլեր է արել այդ, համեմատաբար, շատ կարծ ժամանակամիջոցում:

Դեռ 1876 թուականին նա, հանքերից մինչև գործարանները (13 վերստ հեռաւորութիւն է) նախ իրոյ սայլապանների հարստահարութեան առաջ կայելու համար, շինել է տուել առաջին նախախտողովը (нефтепрободь), որի միջոցով նա համեմատաբար չնչին ծախսով մինչև օրս հասցնում է նախ թէ իր և թէ ուրիշների գործարանները: Վերջիններից նա առնում է ամենայն մի պուլից, բալխանից մինչև գործարանները բերելու համար, երկուսից մինչև երեք ու կէս կոպէկ, նայելով հանգամանքներին: Բայց վերջերս Նորելը տեսնելով, որ միկ նախախտողովի բաւականութիւն չէ անում, աւելացրեց երկրորդը, իսկ այժմ այդ երկուսի փոխարէն դրել է մի ընդարձակը, որը օրական 75—80,000 պուլ նախ թէ տեղափոխում գործարանները: Երբ ծովային հեղալից շողեակները հասնում են այդպէս անուանված ինժ կանգունը (9-ти фута) ուր ծովը գետից բաժանվում է, ֆոտոգրէր ծովային շողեակներից դատարկվում է նոյնպէս հեղալից գետնային շողեակները, որոնք այստեղից ուղղակի հասցնում են ֆոտոգրէրը

ԱՐՏԱՊԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԽՆԳԻՐ

Վիեննայի „Journal d'Orient“ լրագիրը շարունակում է տպագրել յօդուածները հայոց խնդրի մասին: Լրագրի № 41 ի է այդ տեսակ յօդուածներով: Առաջնորդող յօդուածը համեմատում է Հայաստանի այժմեան դրութիւնը Բոլղարիայի դրութեան հետ 1877 թւին: Այն ժամանակ, ինչպէս ասված է Բերլինի կոնգրէսի արձանագրութիւնների մէջ 1878 թւին, պատերազմը հետևանք էր ֆարզի դաշնագրի մէջ հաստատված պայմանների անընդհատ բռնաբարութեան թիւրքաց կառավարութեան կողմից: Ռուսաստանը երկար ժամանակ չէր ցուցնում, բայց վերջը միջամտեց Բոլղարիայի անասնիկ դրութեան մէջ:

Այսօր այն պարտաւորութիւնները որ Բ. Գրուսը յանձն առաւ Հայաստանի վերաբերութեամբ Սան-Ստեֆանոյի դաշնագրի գործութեամբ և յետոյ, 1878 թւին, Բերլինի կոնգրէսում, անդադար խախտվում են: Գրութիւնը նոյն է և Ռուսաստանը չէ կարող անտարբեր աչքով նայել թիւրքաց Հայաստանի այդ դրութեան վրայ, մանաւանդ, աւելացնում է Փրանսիական թերթի յօդուածագիրը, որ այնտեղ Ռուսաստանը սակի մեծ շահեր ունի քան թէ 1877 թւին Բոլղարիայում:

Յօդուածագիրը, որին խմբագրութիւնը անուանում է Եւրոպայում մեծ հեղինակութիւն ունեցող մի պետական անձնաւորութիւն, խորհուրդ է տալիս որ Ռուսաստանը պահանջի թիւրքաց Հայաստանը որպէս զբաւ այդ երկրում մայնիկի ըէֆօրմները իրագործելու, այսինքն Բերլինի մէջ Բ. Գրուսը յանձն առած պարտաւորութիւնները կատարելու համար: Յօդուածագիրը աւելացնում է որ ժամանակաւորապէս դրակի մի երկիր չէ նշանակում նուաձն այդ երկիրը:

գետերեայ զանազան քաղաքներ, մեծ մասամբ Եւրոպային: Վերջինում Նորելը շինել տուած ունի անազնի երկաթեայ ընդերուարներ, որոնք լրջցում են ֆոտոգրէրով նախկին շողեակով նախաձեռնարով: Այդ ընդերուարներից ֆոտոգրէրը զանազան կողմեր ցրվելու համար Նորելը պատրաստի ունի թուով մի քանի հարկեր նոյնպէս նախաձեռնարկներ երկաթուղիներ վրայ, որոնք շինված են մասնաւորապէս ֆոտոգրէրի համար: Նախաձեռնարկները ֆոտոգրէրը հասցնում են Ռուսաստանի ճամբով, կիւնով, Օղէստա, որտեղ պատրաստ կան վերադիւրս ընդերուարներից: Այստեղից արդէն ֆոտոգրէրը ցրվում է Ռուսաստանի խոր անկիւններով մինչև Պետերբուրգ և Աւստրիայի Ռիգա քաղաքը: Ասում են թէ Նորելը միայն Ռուսաստանով չէ բաւականանում և կամենում է Գերմանիայի և արտասահմանի ուրիշ կողմերը ևս ճանապարհել ֆոտոգրէրը, մինչդեռ միտցեալ գործատերերը ֆոտոգրէրը կարողանում են հասցնել Ռուսաստանի միայն մի քանի մաս քաղաքներ, այն է՝ Աստրախան, Եւրոպային, Ղազան, Սարուսով, կիւնով, Սիմբիբսկ, Նիժնի-Նովոգորոդ մինչև Մոսկովա և ոչ հեռու այն ևս, ի հարկէ, տակաւներով: Միայն Նիժնի-Նովոգորոդում չունի Նորելը ընդերուարներ, երբ այստեղ ևս կունենայ, որ ինչպէս հաւատացնում են, այժմանից մտադիր է, այնուհետեւ էլ տակաւներով ուսողներին կը տայ վերջնական հարուած:

Մտաւորապէս չորս թէ ինչ տարի է ահա, որ Նորելը ֆոտոգրէրը տակաւներում ուղարկելուն վերջ է տուել: Ֆոտոգրէրը տակաւներում տանելը՝ բազմակողմանի անյարմարութիւններ ունի:

Առաջին, որ նա համեմատաբար շատ թանկ է նստում քան թէ Նորելի սխառնայով տանելը, այն է հեղալից նախաձեռն, հետեւից պատճառներով: 1) ճանապարհորդ բացի միայն իստակ ֆոտոգրէրի քաշի (нетто) համար ճանապարհածախս (фракт) վճարելու, վճարում է և տակաւների քաշի (тара) համար, 2) որ իրանք տակաւները մեծ գումարով են գնվում: Մի տակաւը, որ անդաւորում է իր մէջ 19—20 պուլ և աւել, եթէ վեր առնենք այժման գինը, արժէ տասն ու երկու ռուբլ, ուրեմն եթէ քսան պուլ ֆոտոգրէրի վրայ ընկնում է 12 ռ. աւելորդ ծախս, կը նշանակէ ամենայն մէկ պուլի վրայ ընկնում

Մի և նոյն ժամանակ յօդուածագիրը շինեցնում է որ Բերլինի դաշնագրի մէջ ասված է որ պատերազմական ծախսերը չեն կարող վճարված լինել երկրի ձեռով:

Վիեննայի լրագրի խմբագրութիւնը աւելացնում է որ իր կարծիքով հայոց խնդրի լուծելու հոգեւորութիւնը պէտք է յանձնված լինի, Բերլինի դաշնագրի գործութեամբ, ամբողջ Եւրոպային, կարողան պետութիւնների միացած համաձայնութեամբ, և ոչ թէ միմիայն մի պետութեանը:

Լրագրի մի և նոյն համարում տպված են զօրուակներ, որոնք պարունակում են ճիշդ տեղեկութիւններ Հայաստանում գործված հարստահարութիւնների մասին:

Յժուրնայ դ'Օրիանս՝ լրագրի նոյն համարում քաղված է մի լուր Կ. Պոլսի «Phare du Bosphore» լրագրից, որ հաղորդում է թէ թիւրքաց կառավարութիւնը արգելել է Կ. Պոլսի բոլոր լրագիրներին մի խօսք անգամ արտասանել հայոց խնդրի մասին: Անհնազանդ լրագիրը անմիջապէս կը խափանվի:

ԱՆԳՆԻՍ

Լիդի մէջ տուած բանկեռի ժամանակ Գլադստոն արտասանեց մտաւորապէս հեռու տեւալ ձառը, որ գլխաւորապէս վերաբերվում է արտաքին քաղաքականութեանը: Այդ ձառը անդադար ընդհատվում էր ծափահարութիւններով և հաւանութեան նշաններով: Սկզբից խօսելով Եւրոպայի մէջ մտցրած ստիպողական օրէնքների մասին, առաջին միտքերը ասաց. «Ստիպողական ձեռք երբէք մեզ հաճելի չէ եղել, նրա գործադրութեան պատճառը ցաւալի անհրաժեշտութիւնն է եղել: Պարլամենտը պարտական էր հաւանութիւն տալ այդ միջո-

է 60 կոպէկ: Հաշուէք և տակաւի համար վճարվող ֆրակտը դիցուք մինչև Եւրոպային, որ մի պուլի համար 24 կոպէկ է վճարվում: Եթէ ամենայն մի տակաւի քաշը միջին թուով հաշուէք 3 ու 20 ֆ., որից երբէք պակաս չէ լինում, և այդ թիւը բազմապատկելով 24 կոպէկի վրայ կը ստանանք 84 կ. միայն տակաւի ճանապարհածախս, որ աւելցնում է ամենայն մէկ պուլ ֆոտոգրէրի ֆրակտը մտաւորապէս 4 1/3 կոպէկով: Այդ երկու աւելորդ, այն է 64 1/3 կոպ. ծախսից որ առաջ է գալիս տակաւների գնելուց և նրանց համար ճանապարհածախս վճարելուց, ի հարկէ, ազատ է Նորելը սխառնանում:

Երկրորդ, որ տակաւների մէջ տանելու ժամանակ, նա մանաւանդ ամառը, տաքի զօրութեանց, նրանց միջից դուրս է հոսում ֆոտոգրէրի մեծ քանակութիւն: Այս տարի ֆոտոգրէրի կաթոնն (тепл) համեմատաբար շատ սատիկ է եղել տակաւների վատութեան պատճառով, այնքան սատիկ, որ շողեակներից մէկում, ինչպէս ևս տեսայ իմ աչքով, մի ֆուտ խորութեամբ ֆոտոգրէր էր մնացել տակաւների միջից հոսած:

Սակայն միայն սրանով չէ զերպանցում Նորելը մնացեալ գործարանատերերից: Նրա ֆիրմը այնքան հեղինակութիւն է ստացել Ռուսաստանում, որ նրա ֆոտոգրէրը միշտ 10—15 կոպէկով ուրիշներից թանկ է ծախվում: Այստեղ դեր է խաղում ի հարկէ ֆոտոգրէրի յատկութիւնը, որը հեղալից նախկին տանելու ժամանակ չէ փրչանում, մինչդեռ տակաւներով տանելիս ֆոտոգրէրի գոյնը ընկանից երկու պատիկ միջում է: Բացի վերջինից նոյն իսկ գործարանում Նորելը ֆոտոգրէրը շատ զգուշութեամբ է պատրաստել տալիս, տէօրիապէս զարգացած և գործնականապէս հմուտ փոփոխների ձեռքով: Կեռ մինչև օրս գրեթէ բոլոր երկրորդական գործարաններում փոփոխների դերը կատարում են զանազան տղէտ գործակատարներ և մինչև անգամ հասարակ բանւորներ, որոնք ի հարկէ շատ քիչ կամ միանգամայն հակադրութիւն չունեն իրանց կատարած գործի մէջ: Յիրաւի սրանից մի քանի տարի առաջ Ռուսաստանում գնողները ուշադրութիւն չէին դարձնում ֆոտոգրէրի յատկութեան վրայ, նրանք գլխաւորապէս գնելին էին նայում և ուղի էր ծախում ի հարկէ նրանից էին առնում: Բայց այժմ այդպէս չէ. գնողների ամե-

ցին, ինչպէս և կառավարութիւնը պարտաւոր էր գործադրել իրանից կախված բոլոր միջոցները քաղաքացիների կանխիկ և անձնական իրաւունքների սպառնալիքի համար: Մեզ մեղադրում են, որ չը կարողացանք փոքրացնել պետական ծախսերը: Դա ճշմարիտ է: Մենք չը կարողացանք այդ բանն անել մեզ թողած ժառանգութեան պատճառով: Յայտնի է, որ վասնողները ոչ թէ միայն շատ ծախսում են, այլ և գանազան պարտականութիւններ են ընդունում: Մենք պէտք է ուրախ լինենք, որ հարկաւորութիւն չունենք պարլամենտից միջոցներ պահանջել անցեալ դժուարութիւններից ազատվելու և կատարելու համար այն պարտականութիւնները, որոնց կտակել են մեզ մեր նախորդները: Վերջին ընտրութիւններից առաջ անգլիական ժողովուրդը ուշադրութեամբ քննեց նախորդ կառավարութեան քաղաքականութիւնը և նրանից ծագող դժուարութիւնները: Բերլինի դաշնագիրը արեւելեան ժողովուրդների համար բարեբեր յօդուածներ էր բովանդակում, չը Գլադստոն արտասանեց մտաւորապէս հեռու տեւալ ձառը, որ գլխաւորապէս վերաբերվում է արտաքին քաղաքականութեանը: Այդ ձառը անդադար ընդհատվում էր ծափահարութիւններով և հաւանութեան նշաններով: Սկզբից խօսելով Եւրոպայի մէջ մտցրած ստիպողական օրէնքների մասին, առաջին միտքերը ասաց. «Ստիպողական ձեռք երբէք մեզ հաճելի չէ եղել, նրա գործադրութեան պատճառը ցաւալի անհրաժեշտութիւնն է եղել: Պարլամենտը պարտական էր հաւանութիւն տալ այդ միջո-

նառաջին պահանջներն են ֆոտոգրէրի իստակութիւնը և անվտանգաւորութիւնը: Վերջինը կախված է նրանից թէ ֆոտոգրէրը տաքութեան քանի աստիճաններում կարող է բոցավառվել: Ֆոտոգրէրի այդ յատկութիւնը, այն է բոցավառութեան աստիճանը (градусъ воспламененности) մեծ դեր է խաղում այժմ, մինչդեռ նա առաջ գրեթէ ոչինչ նշանակութիւն չունէր գնողների համար: Ամերիկացում օրէնքը անգամ արգելում է նախաձեռն գործարանատերերին պատրաստել այն տեսակ ֆոտոգրէր, որի բոցավառութեան աստիճանները 40-ից պակաս կը համարվեն: Սակայն Բագուի ֆոտոգրէրը անցեալ տարիները Մոսկովայի տեխնիկական ուսումնարանի լաբորատորիայում ենթարկվելով փորձի, գտել են, որ նա շատ վտանգաւոր է, քանի որ նրա բոցավառութեան աստիճանները քսանից չեն բարձրանում, մի քանի յայտնի գործարաններինը մինչև անգամ 10—15-ից ոչ աւել, ինչպէս պ. Սարգիսեանի ֆոտոգրէրինը 11% են եղել: Նորելը այդ հանգամանքը նայելու անուշադիր չէ թուղել: Նրա ֆոտոգրէրը այժմ ազատօրէն կարող է մրցել այդ կողմից ամերիկացիների ֆոտոգրէրի հետ: Ֆոտոգրէրը վտանգաւոր որ դարձնող, այսինքն նրա բոցավառութեան աստիճանները պակասցնողը այդպէս անուանված գաղալին է, որը ուրիշ ոչինչ է եթէ ոչ ֆոտոգրէրի առաջին կաթոնները, այսինքն նրա ամենաթեթեւ մասը: Նորելը ֆոտոգրէրի այս մասը անխնայ կերպով պարծում է և չէ խառնում, մինչդեռ ուրիշ գործարանատերերը նրան թողնում են ֆոտոգրէրի մէջ միայն այն պատճառով, որ նա վերջին տեսակարար ծանրութիւնը (удельный весъ) պակասցնում է, որին մանր գործարանատերերը մեծ նշանակութիւն են տալի քան թէ անվտանգաւորութեան: Բայց Նորելի ֆոտոգրէրը այդ երկու գլխաւոր յատկութիւնները միահաւասար պահում է, այսինքն բոցավառութեան անվտանգ աստիճանները տեսակարար ծանրութեան համեմատաբար պակասութեան հետ:

Մենք այստեղ մտադիր չենք մանրամասնօրէն առաջ բերել Նորելի արած բոլոր յառաջդիմութիւնները նախաձեռն արիւնքներով: Մենք միայն արիւնքներով անցնում ենք, այդ պատճառով էլ վերեւ բերած տեղեկութիւնները պէտք է չափազանց կրճատած համարել, որովհետեւ եթէ սկսենք մի առ մի թել այն ամենը, ինչ որ արել է և անում է այժմ

ճանաչվին, վերջապէս ստացաւ խոստացած երկիրները: Այլ թէ միայն Չերնոգորիան, այլ և Յունաստանը երկուսը իրագործված տեսաւ, միացաւ իր կրօնակիցներին և արևմտակիցներին հետ, որոնք դարձին ընթացում ճշմարիտ էին օտարի լծի տակ: Իմ կեանքին մէջ երբէք եւ այդպիսի բաւականութիւն չեմ գգացել, երբ տեսայ, որ այդ միութիւնը առանց մի կաթիլ արևն թափելու կատարվեցաւ: Առաջ է շնորհակալ լինել թիւրքաց սուլթանից, որ նպաստեց այդ խաղաղ գործի աջողութեանը, բայց պէտք է աւելացնել, պարոններ, որ սուլթանը և նրա կառավարութիւնը զիտէին, որ գործ ունեն այնպիսի մարդկերանց հետ, որոնք վճռել են հասնել իրանց նպատակին: Այսպիսի դէպքերում թիւրքաց կառավարութիւնը կարող է նոյնքան բարեմիտ լինել, որքան և միւս կառավարութիւնները: Անցնում եմ Աֆգանիստանին: Աֆգանական քաջ ժողովուրդը կարող է հնդկական կայսերութեան համար յուսալի պաշտպան լինել: Ընդհանուր տիրապետութիւնների դէմ, եթէ ենթադրենք, որ այդպիսի պաշտպանութեան կարողութիւն կունենանք և գլխաւորապէս նա բարոյական պաշտպան կարող է լինել, որին եւ աւելի եմ հաւատում, քան թէ թնդանութիւնն և հրացաններին, լեռներին և գետերին: Բարոյական պաշտպանութիւնը, որի մասին եւ խօսում եմ, աւելի յուսալի է հնդկական կայսերութեանը առեւժան քան սահմաններից, որոնց մարդկային ոյժը անկարող է խորտակել: Հնդկաստանի կառավարչներին մի շարք հետեւում էր այդ խոսքով քաղաքականութեանը յարգելով աֆգանիցների իրա-

ւունքները և չը խոսնելով իրանց ներքին գործերի մէջ: Բայց երբ տարի առաջ այդ խոսքով քաղաքականութիւնը անուշադիր թողնվեցաւ և աֆգանական լեռների մէջ նորից արևն թափվեցաւ: Մենք գրաւեցինք Աֆգանիստանը և ինչի համար: Նրա համար, որ բարեկամներին թշնամի դարձնենք և ոչնչացնենք բարոյական սոցիալները: Առաստանի և Հնդկաստանի մէջ: Չհնդկալ թօքերտուի հետագիրը նախկին կառավարութեանը մի ախուր խոստովանութիւն է: «Յիշեցէք, որ աֆգանիցք անհաշտ և խորը կերպով մեզ ստուգ են»: Այսպիսով մենք ուղարկեցինք Աֆգանիստան 70,000 զօրք առանց պարլամենտի և ժողովրդի գիտութեան: Այդ պատճառով մեր միխտարութեան առաջին հոգն են պատվել այդ անասնելի գրութիւնից, որի մէջ մեզ գրին մեր նախորդները և այժմ ուրախութեամբ կարող եմ աւել, որ մենք հասանք մեր նպատակին: Աֆգանիցները ազատ են և, եթէ մինչև այժմ նրանք չը գիտեն, թէ ում հպատակվին, դրա մէջ նրանք այնքան մեղաւոր չեն, որքան մենք: Ներկայումս հասարակական կարծիքը ուղարկութիւնը կենտրոնացած է Նիզամուդի վրա, որի վերաբերութեամբ, պէտք է զարմանքով խոստովանել, նախկին կառավարութեան քաղաքականութիւնը օգտակար հետեւանքներ ունեցաւ: Անգլո-Ֆրանսիական հակողութիւնը օգուտ տուց ոչ թէ միայն եգիպտական Ֆինանսներին, այլ և եգիպտոսի գիւղական ազգաբնակչութեանը, ազատելով նրան ճնշված գրութիւնից: Այդ պատճառով մենք կաշխատենք եգիպտոսում գործել կատարիակ համաձայնութեամբ Ֆրանսիայի հետ,

որ դժուար չէ պահպանել: Մենք աշխատեցինք առաջն առնել ամեն տեսակ անբաւականութիւնների թիւրքաց սուլթանի և եգիպտոսի մէջ և յոյս կայ, որ այդ կողմից մենք կը հասնենք մեր նպատակին: Մենք, եթէ այդ անհրաժեշտ չը լինի, չենք աշխատի ընդարձակել մեր միջամտութեան շահերը եգիպտական գործերի մէջ, հետեւելով այն սկզբունքին, թէ իւրաքանչիւր ժողովուրդ իր երկրի տէրը պէտք է լինի: Մենք համոզված ենք, որ Անգլիայի համարումը բարձրացնելու համար պէտք է սպառնացանք ամենքին, որ Անգլիան միայն արդարութիւն է ցանկանում, որ նա ոչ ոքին այլ սկզբունքներ և օրէնքներ չէ տալիս, բացի իրանց ցանկացածը: Ինչ կը վերաբերի Անգլիայի ներքին քաղաքականութեանը, եւ թէպէտ այն կարծիքի եմ, որ շատ բանին համբերութեամբ պէտք է վերաբերվել, բայց պէտք է ասեմ, որ մի քանի բան մեզանում չափազանցեցրած է: Երբ եւ լսում եմ, որ պատասխանները անտարբեր են դէպի Անգլիայի փառքը, նրա հարստութիւնը, արդիւնաբերութիւնը, եւ ակամայ մտածում եմ, որ զրանց միայն պահպանողականները կարող են պաշտպանել: Հեռու երկիրների մասին եւ չեմ խօսի, բայց կը հարցնեմ: Ո՞ւմ քաղաքականութիւնը Անգլիային զօրեղ դարձրեց, շատացրեց նրա ազգաբնակչութիւնը, բարեկեցեցրեց նրա ազգաբնակչութիւնը, բարեկեցեցրեց նրա անգլիական ժողովրդի բարոյական գրութիւնը, ժողովրդի մէջ կրթութիւն տարածեց: (Աղաղակներ. «Գլխաւորն ազատ միտ քաղաքականութիւնը») Այ, դուք պէտք է ուրիշ աւելի հաշտակարար անուններ տաք: Միայն դուք ճշմարիտ էք ա-

սում, որ այդ բոլորը պատասխան կառավարութիւնները տուին: Ազատամտութիւնը մեզ չէ խանգարում պաշտպանել Անգլիայի փառքը և, չը նայելով մեր խաղաղասիրութեանը, մենք երբէք չենք մտաւայ մեր պարտականութիւնը Վիկտորիա թագուհու գահի առաջ: Մենք ոչ ոքի թող չենք տայ տակու որ մեր արած իրաւացի զեղծութեան ընդհանուր երկիւղը կամ մեր թուլութիւնն է: Մենք բոլոր ուժերով կաշխատենք պահպանել օրէնքների ոյժը երկրի մէջ և կայսերութեան արժանաւորութիւնը արտաքին ամբողջ աշխարհի մէջ:»

«ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ
ՓԱՐԻՉ, 11 հոկտեմբերի: Արմատականների ժողովը հունիսի գործերի վերաբերութեամբ հրաւիրեց պատգամաւորների ժողովին խիստ քննութիւն անել և եթէ սահմանադրութիւնը զեղծված լինի, դատաստանի ենթարկել միխտարներին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 հոկտեմբերի: «Пра-Вит. Вѣст.» լրագիրը հաղորդում է որ «Зем-ство» լրագրին երկրորդ նախագրութիւն է տուած:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 12 հոկտեմբերի Պետական բանկի 5% տոմսերը առաջին շրջանի արժէ 94 ռ. 75 կ., երկրորդ 92 ռ. 25 կ., երրորդ 93 ռ. 50 կ., չորրորդ 92 ռ. 62 կ., ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսերը արժէ 219 ռ., երկրորդ 213 ռ., արևելյան առաջին փոխառութեան տոմսերը արժէ 89 ռ. 87 կ., երկրորդ 89 ռ. 87 կ., երրորդ 89 ռ. 87 կ., օսկի 7 ռ. 66 1/2 կ.: Ռուսաց 1 ռ. 1 լոնդոնի վրա արժէ 25,78 1/2 պէնտ, ռուսաց 100 ռ. Համբուրգի վրա արժէ 205 մարկ 1/2 պֆ.: Բորսայի տրամադրութիւնը շատ լծող է:

Նօթէլը, այն ժամանակ մենք ստիպված կը լինէինք շատ թերթեր լքելու: Բայց և այնպէս մենք կաշխատենք միւս անգամ առաւել ճանաչանալու ծանօթացնել «Մշակի» ընթերցողներին նրա վիթխարի ձեռնարկութիւնների հետ, երբ բաւականապէս և բազմակողմանի նրկներ հաւաքած կը լինենք, որի մասին և հետեւում ենք: Իսկ առ այժմ մեր յօդուածի բուն նպատակը այդ չէ. մեր գիտաբարութիւնն էր միայն ուղարկութիւն դարձնել ընդհանրապէս բոլոր մանր և երկրորդական գործարանատէրերին և մասնաւորապէս հայերին սպասուցող հանգամանքների վրա, նոյնպէս հաստատել այդ վերջինների ինքնահաստատութիւնը և փարատել նրանց այն սխալ կարծիքը, որ նրանք երկու տարի առաջ արտադրում էին «Մշակի» ընդդէմ թէ հայերը երբեք անտեսականութեան մէջ չեն կլանվել օտարազգիներից: Յանկալի էր իմանալ թէ այդ կարծիքը յայտնող պարոնները այժմ ինչ են մտածում. արդե՞ք նրանք հիմա էլ համոզված են, որ եւրօպացի արդիւնաբերողները չեն կարող լայն նրանց ձեռից նախախնի արդիւնաբերութիւնը: Կասկած չը կայ, որ նրանք այժմ փոխած կը լինեն իրանց կարծիքը նախաքաղաքակրթ իրանց մօտ ապագայի պատկերը տուր: Գոյնեղով նկարագրված, ինչպէս այդ կարելի է եզրակացնել նրանց խուլ արտունջները դէպի Նօթէլը:

է մինչև 10 միլլիոնի: Բայց ինչպէս հաւատացնում են, Նօթէլը մտադիր է եկող տարվանից օրական 50,000 պուդ պտորատեղ և կասկած չը կայ, որ տարից տարի նա կաւելացնի իր արտադրութիւնը մինչև այն աստիճան, որ կարողանայ բոլոր պահանջներին բաւականութիւն տալ, այնուհետեւ էլ մնացէք բարեւա, դուք բոլոր մանր և երկրորդական գործարաններ, այնուհետեւ էլ մի կարծեք, որ մի ֆունտ անգամ ֆոտոգրէն ծախել կարողանաք Ռուսաստանում, քանի որ դուք այժմանից չէք աշխատի միանալ և կազմել մի ուժեղ ֆիրմա, գործածելով ձեր բոլոր միաւորած թէ մտաւոր և թէ նրկական ոյժերը մաքառել ձեր միակ աշխատանքի աղբիւրին սպասուցող վտանգների դէմ: Եթէ դուք ձեր յոյսը դրել էք նոր իրկովը Բագու-Ֆիլիստինսի երկաթուղու վրա, այդ կարծում էք թէ բացվելուց յետ, միջոց կունենաք նախախնի միջոցների համար գումար նոր վաճառատեղ թիֆլիսից այն կողմերը, ճանկատանի խորքերում, Գաղղիայում և արտասահմանի զանազան տեղերում.— կրկնում ենք, եթէ ձեր փրկութեան միակ յոյսը սրանում էք գտնում, դուք չարաչար սխալվում էք, որովհետեւ այստեղ եւ ձեր ամեն մէկի ոյժերը առանձնապէս չեն կարող դիմանալ խոշոր ֆիրմերի գործունեան դէմ: Բագու-Ֆիլիստինսի երկաթուղին պատրաստվելուց յետ Նօթէլի և թէ վերոյիշեալ երկու ֆիրմերի համար դժուար չի լինի ձեռք բերել, ինչպէս Ռուսաստանում ունեն հեղաղից վազօններ և ոչնչացնել տակաւներով տանելու սխտեման: Մի ծաղիկը կը լինէր կարծել թէ ձեռքից ամեն մէկը առանձնապէս կարող կը լինի անել այն, ինչ անուշտ կանեն Նօթէլը և միւս երկու ֆիրմերը: Այ ձեր մտաւոր ոյժեր և ոչ էլ աննշան կապիտալը կարող են իմանալ այս հանգամանքում, այլ միայն մի բան, որը այսօրվանից պէտք է լինի ձեր դեմքը, ձեր փրկութեան միակ յոյսը, այն է «միութիւն»: Ահա ինչը կարող է ձեզ կլանվելուց ազատ պահել: Գոր էք դուք յուսահատվում, չյուսահատութիւնը փոքրագրութեան նշան է, ասում է ժողովրդական իմաստութիւնը: Մենք տեսնում ենք, որ ձեզանից շատերը հիմիկուսանից աշխատում են փոքր առ փոքր հեռանալ նախախնի արդիւնաբերութեան պարագմութից. այդ եւ յիմարութիւն է, քանի որ կայ փրկութեան ճանապարհ, այն է ձեր բոլորի միութիւնը (СОЮЗ):

Եթէ դուք՝ բոլոր մանր և երկրորդական գործարանատէրեր, հաւաքվելով միասին կազմէք մի անազին ընկերութիւն, այնուհետեւ, հաւատացնում ենք ձեզ, ոչ Նօթէլը կարող է յաղթել և ոչ մի ուրիշը ձեր դէմ կհնալ, շատ կարելի է հէնց դուք բոլորովին յաղթէք, միայն հարկաւոր է ունենալ մի փոքր կապիթ ոյժ, հէնցդիւր:

Եթէ դուք՝ բոլոր մանր և երկրորդական գործարանատէրեր, հաւաքվելով միասին կազմէք մի անազին ընկերութիւն, այնուհետեւ, հաւատացնում ենք ձեզ, ոչ Նօթէլը կարող է յաղթել և ոչ մի ուրիշը ձեր դէմ կհնալ, շատ կարելի է հէնց դուք բոլորովին յաղթէք, միայն հարկաւոր է ունենալ մի փոքր կապիթ ոյժ, հէնցդիւր:

Վերջին խօսքերը վերաբերվում են հայ գործարանատէրերին ու հանքատէրերին, որոնք, ինչպէս վերե տեղ եմ, կազմում են մեծամասնութիւնը: Թող, եթէ թուրքերը և ռուսները չեն կամենում, գոնէ հայերը աշխատեն միացնել իրանց ոյժերը, որպէս զի թէ թող տան, որ իրանց երկրի գանձերով միայն հաղաւոր վերտ հեռուստրութիւնից եկածները օգտվեն:

Հայ առևտրականները մի յատկութիւն ունեն, որով նրանք նմանվում են հրէաներին, այն է, որ երբ վաճառականութեան մի ձեւը չեն նրանք առաջին անգամ վաճառ են կրում, իսկոյն յուսահատվում են և թողնելով նրան դիմում են ուրիշին: Այդ այն պատճառով է, որ նրանք միտ շտապում են որքան կարելի է շուտ օգուտներ ստանալ իրանց ձեռնարկութիւնից, հայը այսօր իր ձեռքի կապիտալը գործ է դնում, իսկ վաղը կամենում է իմանալ թէ արդե՞ք նա ինչքան աշխատանք բերաւ: Այդ յատկութիւնը, որքան օգտաւէտ է մանր առևտրական գործերում, նոյնպիսի վնասակար է խոշոր ձեռնարկութիւններում, որոնց հետեւանքները շատ ուշ են յայտնվում քան թէ առաջիններին: Այլ որ քիչ թէ շատ ծանօթ է հայ առևտրականների ու վաճառականների բնատրութեան հետ, նրա հաւատարմութիւնը և իմանալ թէ մինչև որ աստիճան նա անհաստատ է: Մի գործ, որ սկսում է մեր սեպհական երկրի գանձերը աչքներս բաց յանձնել եւրօպացիներին, Յուսով ենք, որ մեր խօսքերը չեն ընկնի ապառաժի, այլ բուրբերը և պողպատի հողի վրա և մենք բազդ կունենանք մի ժամանակ տեսնել Բագուում մի ընկերութիւն (Բագուի հայոց նախախնի ընկերութիւն) վերնագրով:

Բագու. Շիրվանզագէ

